

Wat maakte mijn overgroot- opa mee in Westbroek?

Mijn oma is geboren in Westbroek, aan de Gageldijk. Tegenwoordig begint daar Utrecht Overvecht. Een jaar geleden ben ik op een steenworp afstand van haar geboortehuis komen wonen. Oma heeft mij vanuit de auto de plekken laten zien waar ze herinneringen aan heeft. Haar vader was politieman in Westbroek, in de laatste oorlogsjaren. Hij praatte er niet graag over, er was iets naars gebeurd. Toen mijn broertje (Teun) geschiedenis studeerde, ging hij op zoek naar antwoorden in het Nationaal Archief ...

Cornelie Nederveen

14

ESSAY

Mijn overgrootopa was een stoere man. Een stoere man met een kogel in zijn schouder. Als agent had hij veel gezag en was hij de

schrik van iedere stroper. Dat was nog niet alles. Urenlang kon hij vertellen over de ontroofing van het Maagdenhuis in 1969. Als commandant van een ME-peloton ging hij voorop het bezette Maagdenhuis in. De smeuïge details van deze gebeurtenis hebben veel familiebijeenkomsten opgeluisterd.

Als oude man was hij zijn uitstraling niet verloren. In zijn stoel bij het raam had hij alles in de gaten. Ook toen zijn krachten minder werden, bleef hij voor mij een stoere overgrootopa. Maar wel eentje met een wond. Een wond die dicht was, maar altijd pijn bleef doen. Hij droeg een kogel met zich mee.

Het was een erfenis aan de oorlogsjaren die hij in Westbroek (Utrecht) doorbracht. De kogel hield hij zorgvuldig verborgen. Opa praatte eigenlijk niet over deze oorlogsjaren. En toch wist iedereen er vaag van. Het was geen fijne herinnering. Het was pijnlijk. Opa werd er na de bevrijding van beschuldigd dat hij 'fout' was in de oorlog.

Dit feit maakte indruk op mij als kind. Ik begreep wel dat hij daarover zweeg. Maar tegelijkertijd besefte ik dat zoiets niet kon. De herinnering is, net als die kogel, altijd in het lichaam van Albert Wielink blijven zitten. En daarmee bleef die kogel altijd onzichtbaar aanwezig in onze familie. Zoals dat gold voor veel andere Nederlandse families.

Pas na de dood van zijn vrouw kon opa over de oorlog praten. Zo kwam het dat opa in 1997 op 81-jarige leeftijd voor het eerst zijn herinneringen aan het papier toevertrouwde. Zoals het met herinneringen gaat, waren die door de jaren heen gerijpt, veranderd en soms ver weggezaakt. Uit deze memoires komt een beeld naar voren van een gewonde man. Een man die zich ontzettend vernederd had gevoeld en die zelfs worstelde met wraakgevoelens.

Toen ik in 2022 tijdens mijn studie geschiedenis steeds meer geïnteresseerd raakte in de verhalen uit het verleden, kreeg ik van mijn oma de herinneringen van haar vader te lezen. Albert Wielink was in 2011 overleden, maar zijn erfenis was springlevend. Zijn huis was er nog, zijn stoere verhalen werden nog altijd verteld. Zo gaat dat met een erfenis. Die geef je door.

In die herinneringen las ik voor het eerst meer over zijn vernedering na de oorlog. Hij moest toen verschijnen voor de zuiveringscommissie in Breukelen. Dat zette mij op het spoor van het Nationaal Archief in Den Haag. Daar, tussen de veilige dikke muren van het archief, worden alle verhalen en herinneringen bewaard die veel mensen na de oorlog diep hebben weggestopt. Daar ligt het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR), het complete archief van de zuivering na de Tweede Wereldoorlog. In dat archief komt de naam van Albert Wielink niet voor. Zijn naam is wel te vinden in het archief van de zuivering van ambtenaren. Omdat opa al overleden was en ik kon aantonen familie te zijn, kreeg ik in 2022 toegang tot dit archief. Daar zat ik dan, in de studiezaal van het Nationaal Archief. De camera van mijn laptop was afgeplakt en mijn telefoon moest ik inleveren. Ik mocht slechts notities maken van alles wat ik las. Voor mij op

Tussen zwart en wit ligt het eerlijke oorlogsverhaal

Het oorlogsverleden van de overgrootopa van historicus Teun Nederveen bleef lang in nevelen gehuld. Was hij 'fout' geweest?

Toen zijn achterkleinzoon met behulp van archiefmateriaal uitzocht wat er precies was gebeurd, bleek het 'goed-en-fout' narratief niet te kloppen. 'Hij mocht het vuile werk opknappen zodat zijn collega's buiten schot bleven.'

TEUN NEDERVEEN

Albert Wielink in 1938. Beeld: Eigen beeld

tafel lag een dikke map met daarin het verhaal van Albert Wielink. Toen ik begon te lezen, kwam ik al snel tot de ontdekking dat het heel anders zat dan ik dacht. Opa had nooit gevangengezeten in een hal met NSB'ers en andere collaborateurs. Daar in de studiezaal kon ik de wond van Albert Wielink pas echt goed begrijpen.

Laatste keer Wilhelmus

De oorlog begon voor Albert Wielink met een klap. Hij was aan zijn toekomst als boer ontsnapt en het leger ingegaan. Hij ging bij de huzaren (militairen te paard), want paarden waren zijn lust en leven. Daar in het leger lag zijn toekomst, en kon hij misschien wel officier worden. Heel wat beter dan het boerenbestaan, vond hij. Tijdens de meidagen van 1940 zwierf Albert met het vijfde regiment huzaren achter de linies rond. Tot gevechten kwam het niet. Ergens in een bos bij Haarzuilens kwam zijn droom ten einde. De capitulatie, een laatste toespraak van de commandant, een laatste keer het Wilhelmus zingen, met de tranen in de ogen, en dat was het dan. Opa zou later zelf zeggen dat op dat moment zijn toekomstver-

BIO

Wie is Teun Nederveen?

Teun studeerde geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Hij is redactielid van *Transparant* (tijdschrift van de Vereniging Christen-Historici) en werkt als docent geschiedenis op het Ichthus College in Veenendaal.

wachting verdwenen was. Wat moest Albert nu in 1940? Het boerenleven had hij afgezworen, maar soldaat kon hij niet meer zijn. Ergens in 1940 werd hem een reddingsboei toegeworpen. Hij was welkom bij de marechaussee. Daar was hij met zijn huzarenachtergrond meer dan welkom. Bij de politie te paard vond hij zijn plek. Met de paarden zwierven hij en zijn collega's het hele land door. Van kamp Millingen naar Wilp (bij Deventer) en uiteindelijk naar Bilthoven. De oorlogsjaren gingen zijdelings aan de bereden politie voorbij. Het werk bestond vooral uit het verzorgen van de paarden. Maar na 6 juni 1944, D-day, vertrokken de laatste paarden naar Duitsland en zat Albert opnieuw zonder werk. Dit keer werd hij als marechaussee geplaatst in het nabijgelegen Westbroek. Daar kon hij aan de slag als politiemans. Dat was fijn, want Albert had in de omgeving Bilthoven een leuk meisje leren kennen. Het werd serieus en in 1944 trouwde hij met Cornelia. Eigenlijk mocht hij dat niet als marechaussee, maar men maakte een uitzondering. Zo was hij na jaren zwerven uiteindelijk thuis, met een vrouw en werk aan de Gageldijk in Westbroek.

In Westbroek kende iedereen elkaar, dus het duurde niet lang totdat Albert in contact kwam met het plaatselijke verzet. Zij zochten nog iemand die hen kon leren schieten. Dat wilde Albert wel, het echte verzetswerk vond hij te gevaarlijk – hij was inmiddels vader geworden. Vele avonden leerde hij de jongens van het verzet schieten achter in een schuur aan de Gageldijk. Op dat moment lag dat nog veilig verscholen tussen de polders en het moeras. Daar waande men zich veilig.

'Voor de donder' schieten

Als man tussen de zeventien en veertig moest je constant op je hoede zijn, je kon zomaar worden opgepakt en als dwangarbeider naar Duitsland worden gestuurd. Om arbeidsinzet te voorkomen werden overal in het land de bevolkingsregisters door de illegaliteit gestolen en vernietigd. In Westbroek bracht de hoofdagent dit register iedere dag van het gemeentehuis naar zijn huis om er 's nachts op te passen. De hoofdagent en de andere agent in Westbroek – ze waren met drie – zaten bij het verzet. Alle drie waren het jonge mannen, mannen met een toekomst voor zich. Heel moeilijk was het niet om dit register te doen

verdwijnen. Maar zoiets vergt moed. Zoiets vraagt dat je je toekomst op het spel zet voor een ander.

In het zuiveringsonderzoek dat ik las in het Nationaal Archief, wordt ook de hoofdagent, en tevens commandant van het plaatselijke verzet verhoord. Daar in de archiefstukken staat zwart-op-wit hoe de hoofdagent de overval bedacht had. Het moest erop lijken dat de politiemacht van Westbroek er niets mee te maken had. Daarom besloot men een overval te orkestreren. Het verzet zou het transport, per fiets, opwachten en overvallen. Dit was echter niet aan de hoofdagent besteed, veel te gevaarlijk. De grond werd hem te heet onder de voeten. Daarom ging hij op 4 januari 1945 ziek naar huis. Wielink zou voor hem het register naar zijn huis brengen. En, zo drukte hij opa op het hart, als er iemand het register zou willen afpakken, moest hij ze maar 'voor de donder' schieten.

En zo gebeurde. Onwetend van wat hem te wachten stond, vertrok opa met het bevolkingsregister op zijn fiets van het gemeentehuis. En toen was het raak. Schoten over en weer, paniek. Voor opa in zijn schouder werd geraakt, wist hij een van de overvallers in zijn

vinger te raken. Toen zag hij de overvallers in de verte verdwijnen met het bevolkingsregister.

Hoe kon dit nu gebeuren? Hoe was mijn opa in deze situatie gekomen? In het verhoor na de oorlog zei hij dat hij ervan uitging dat het verzet hem wel zou waarschuwen. Hij kende hen immers. Ironisch genoeg had hij zijn overvallers zelf leren schieten. De hoofdagent had anders besloten.

Nieuwkomer in Westbroek

In het dorp ging het verhaal dat Wielink zijn mond voorbij praatte. Hij zou vertellen hebben over het schieten bij hem in de schuur, en zelfs patronen hebben laten zien. Hij was niet te vertrouwen. Maar tegen de overvallers zei de hoofdagent juist dat Wielink wél op de hoogte zou zijn, zo gaf hij in het verhoor toe.

Opa was, als relatieve nieuwkomer in Westbroek, door zijn collega's en het verzet voor de bus gegooid. Hij mocht het vuile werk opknappen zodat zijn collega's buiten schot bleven. De zuiveringscommissie zag dit ook wel in. Zij zag af van verdere vervolging. Opa was in hun ogen politiek betrouwbaar. Dit was te danken aan het feit dat hij zelfs na de overval nog was doorgeslagen met de schietlessen voor het verzet. Hij had slechts 'te veel ijver getoond' door te schieten op zijn overvallers.

De oorlog eindigde met opnieuw een klap. Op 5 mei 1945 was Westbroek in feeststemming, de oorlog was voorbij! Het verzet kwam bovengronds, zij waren nu aan de beurt. Albert trok die morgen naar het dorpscentrum, een tocht van enkele kilometers door de polder. Ongetwijfeld was hij vol goede moed. Nederland was vrij! De toekomst van hem en zijn jonge gezin zag er plots rooskleurig uit. Maar daar in het centrum van Westbroek werd Albert staande gehouden door de mannen van het verzet. Voor de ogen van iedereen moest hij zijn dienstwapen – hij was inmiddels politieagent geworden – inleveren. Waarom? Hij was niet te vertrouwen. Hij had op het verzet geschoten. Daar stond hij dan, ontwapend voor het oog van het hele dorp. Zijn trots was gekrenkt en hij keerde als een gebroken man terug naar huis.

Alberts naam werd pas in november 1946 definitief gezuiverd. Meer dan een jaar had hij in onzekerheid gezeten voor wat zou komen. Meer dan een jaar droeg hij het stempel 'verdacht'. In totaal werden er in Nederland na de oorlog zo'n 60.000 ambtenaren getoetst door de zuiveringscommissie.

Zijn chef in Westbroek en de andere agent werden ondertussen gevierd als helden. Zij waren pas écht dapper en actief in het verzet geweest. Dat zij Albert Wielink hadden laten vallen, werd hun nooit echt kwalijk genomen. Dat hem zo'n streek was geleverd, heeft opa nooit kunnen verkroppen. Zijn hele leven lang kon hij niets goeds horen over zijn voormalige collega's in Westbroek. De verzetshelden die, toen het erop aankwam, toch vooral voor zichzelf hadden gekozen.

Toen ik dit verhaal las, begreep ik de wond die mijn overgrootopa zijn hele leven meedroeg. Ondanks de schietlessen aan de 'goede' Nederlanders, bleef opa iemand die in de ogen van anderen 'fout' was geweest en keek hij nooit met trots terug op deze periode. Zijn verhaal laat zien dat het onderscheid tussen goed en fout soms al te gemakkelijk werd gemaakt en niet altijd recht deed aan de nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Maar bovenal bevestigt het wat ik al wist: mijn overgrootopa was een stoere man met een heilig plichtsbefef.

BLOEDBAD

Bevrijdingsdag in Westbroek

Voor Albert Wielink was 5 mei 1945 een bepalende dag, maar voor heel Westbroek verliep deze dag dramatisch. Het verzet had besloten om, tegen de orders in, de aanwezige Duitse militairen te ontwapenen en enkele officieren op te sluiten in het gemeentehuis. Vanuit het gemeentehuis wisten deze officieren hulp in te roepen van een legereenheid die vlakbij in het bos verbleef.

Het verzet was in alle euforie – en misschien ook wel onervarenheid – vergeten de telefoon onklaar te maken. Rond 12.00 uur trokken zwaarbewapende Duitse parachutisten met pantserwagens het dorp in. In het daaropvolgende vuurgevecht (en executies) kwamen zes jongens van het verzet, drie onschuldige burgers en twee Duitse militairen om het leven.

In het leger lag Albert Wielinks toekomst, en kon hij misschien wel officier worden. Heel wat beter dan het boerenbestaan, vond hij.